

לתולדות הקהילות בפולין

ארצם דהיינו במדינות אשכנז ביריד (מעסע) ערי לייפציג, ברעסלא ופפד"א, ומכרו אותם להסוחרים הקטנים אשר סביבות קהילתם. בשנת תקכ"ג מצאנו יהודי אחד מעיר אפטא ושמו אלכסנדר בן משה, אשר קיבל תעודת מסע (רייזע פאסס) הוא ושני משרתיו עמו מאת המלך אויגוסט, שיכולין לבוא לעיר לייפציג ולהתעכב שם שנה אחת, לעסוק במסחר וקנין, ולקנות שם את סחורתם הדרושה להם לבית מסחרם. בהיות אפטא עיר גדולה ומרובה באוכלוסין, היו היהודים לא רק סוחרים גדולים ובעלי הון, אלא אף בעלי מלאכות שונות היו נמצאים שם, אשר מחיתם היתה ממלאכתם ונהנו מיגיע כפם. בין בעלי מלאכות שהיו שם בעת ההיא מצאנו: חייטים, עושי כובעים, צובעים, אופים, בעלי רחיים, צורפים, טבחים, מנגנים בכלי שיר, וחובשי פצעים.

כמו בכל הקהילות הראשיות שבמדינות פולין, היה גם לקהילת עיר אפטא רופא ורוקח מבני ישראל עבור קהל עדתם, והם קיבלו פרס מקופת הקהילה לרפא את חולי היהודים חינם. מרופאי היהודים אשר היו נמצאים שם נודעים לנו רק שנים. האחד הרופא ר' יוסף כ"ץ, ונזכר בפנקס הקהל באפטא בתארים "האלוף המרום מורנו ר' יוסף כ"ץ". כנראה היה הוא מופלג בתורה, כי נתנו לו התואר מורנו. והשני הרופא ר' שמואל מאפטא, אשר חיבר הרבה ספרים בחכמת הרפואה. וימת שמואל ביום כ"ז לחודש יוני שנת תס"ה ושם נקבר.

אפטא, בהיותה קהילה גדולה וחשובה עד מאד, היו נמצאים בקרבה איזה בתי דינים, ולכל אחד ראש בית דין העומד בראש בית דינו. כמו הרה"ג מו"ה אריה ליב בן הגאון המפורסם מו"ה יצחק חריף אבד"ק קראקא, ככתוב בשער ספר "יפה מראה" להרה"ג ר' שמואל יפה אשכנזי אב"ד קאשטאנדינא פי' על האגדות שבתלמוד ירושלמי (אמ"ד, תפ"ז) אשר הובא לבית הדפוס על ידי "ה"ה האלוף התורני הרבני מהור"ר יצחק בן הרבני המופלג מהור"ר אריה ליב שליט"א, חד מראשי ב"ד דק"ק אפטא, בן הגאון הגדול המפורסם מהור"ר יצחק אב"ד ור"מ דק"ק קראקא והגליל יצ"ו".

אפטא היתה עיר מלאה חכמים וסופרים במלא מובן המלה, מקום תורה, אשר רוב אנשיה היו בעלי תריסין במשנה ובגמרא. המה יסדו שם בית אולפנא רבתי הנקראת "קלויז", אשר שמה התאספו חכמיה גדולי התורה ותופסי התלמוד, ללמוד כל ימי המעשה לרבות הלילות בהליכות התלמוד, ולהם רב מיוחד — מלבד המרא דאתרא רב העיר — אשר היה לו התואר "אב"ד דקלויז אפטא". כמו הרה"ג פרנס המדינה ר' יחזקאל סג"ל לנדא ובנו הרה"ג מו"ה יוסף סג"ל (ראה מה שכתבתי אודותם בהערה 12 ו-13), וזה האחרון היה רב בהקלויז מן שנת תע"ז עד שנת תקט"ו. נוסף על זה היתה לקהילת אפטא גם דרשן מיוחד אשר בשם "מגיד מישרים" היה נקרא, אשר דרש לפני הקהל מדי שבת בשבתו בהלכה ואגדה. לדוגמה: הדרשן ר' יצחק ב"ר בן ציון מח"ס מכלל יופי דרשות ומוסר (פפד"א

תקל"ח), אשר בנו ר' בן ציון מעיר טרנופול היה בשנת תקכ"ח בעיר הומין (האמיל) בעת ההריגה והשחיטה הגדולה שהיתה שם בעת ההיא על ידי צורר היהודים רב הטבחים, איוואן גאנטי שר"י, ונהרגו שם לערך מאת אלפים יהודים, והוא ניצל בדרך נס, ככתוב בהקדמת הס' מכלל יופי¹⁶. הרב הגאון מו"ה יוסף תאומים, אשר בסוף ימיו היה דרשן וראש ב"ד בעיר לובלין¹⁷, והרב הגאון

16 המאורע הלזה דהיינו ההריגות והשחיתות אשר היו באוקריינא בשנת תקכ"ח, נזכרים גם כן בהקדמת ספר רביד הזהב עה"ת לה"ר ישראל דובער גילערנער אבד"ק יאשיניצא (לבוב תרכ"ט), אשר העתיק מכת"י שהיה לו מזקינא המגיד מסאטנוב הוא הרב החריף מו"ה ישראל מגדולי תלמידיו של הבעש"ט, אשר העיד בכתב ידו מה שראה בעיניו, כי בשנת תקכ"ח לאלף הששי היתה הריגה באקלים האוקריינא בחודש הרביעי ובחודש החמישי, יה"ר שיהפוך לנו לששון ולשמחה, ונהרגו לאלפים ורבבות כמעט כי חדל לספור ערך קרוב מאה אלפים, כמה וכמה ספרים לערך חמשים פרסאות אורך ועשרים רוחב בעירות וביערות, היאומן כי יסופר אי אפשר להעלות על הכתב. והדברים הכתובים למעלה נעלמו מכל חוקרי ודורשי קדמוניות.

17 הרב הגאון מו"ה יוסף תאומים היה בן משפחה מיוחסת למשפחת תאומים הכבודה, אשר העמידה הרבה רבנים יושבי על מדין בקהלות שונות ומהם רבני גאוני וגדולי הדור. אביו הרה"ג מו"ה אריה ליב תאומים אבד"ק קרעשוב, היה בנו של הגאון מו"ה יהושע יחזקאל פייביל תאומים אבד"ק פרעמישלא, בנו הצעיר של הגאון מו"ה יונה תאומים, בעל "קיקיון דיונה" חי' על כמה מסכתות, (ראה מ"ש אודותיו בספרי "תולדות משפחת הורוויץ, דורות הראשונים" עמ' ס'). — בשחרותו נתמנה לאבד"ק אסטראבצי, ערך שנת תצ"ו נתקבל לדרשן ודיין הגדול בעיר אפטא, משם נתעלה שוב להיות דרשן ור"מ בעיר פוזנא, ובסוף ימיו נתמנה להיות ראש ב"ד בעיר לובלין. וימת שם יוסף בהיותו זקן ושבע ימים ביום ח"י לחודש תשרי שנת תקמ"ב, ושם מנ"כ. ואלה תולדות יוסף: בנו האחד היה הרה"ג מו"ה שאול יהושע פייביל תאומים-פרענקיל אבד"ק אסטראבצי, וימת שם שאול בשנת תקל"א, והוא זכה לדור ישרים יבורך בנים ובני בנים גדולים בתורה אנשי השם. ולו שלשה בנים ובת. בתו שרה היתה אשת הרה"ג דובער אבד"ק שדה לבן, הנולד לאביו הרב הגאון מו"ה מאיר אבד"ק קראשניק ביום ה' י"א לחודש מרחשון שנת תקמ"ו. וימת דובער בשנת תק"ץ בערך. ושלשת בני שאול יהושע פייביל תאומים-פרענקיל היו: א) הרב הגאון מו"ה יצחק תאומים-פרענקיל אבד"ק טיקטין. ב) הרב הגדול ר' אהרן יהודה ליבש תאומים מעיר זאוויכוואסט, והוא שינה את שם משפחתו תאומים על שם וויינבערג, והוא אבי משפחת וויינבערג במדינת פולניא בכלל ובעיר דוקלא בפרט עד היום. ג) הכי נכבד מכולם היה הגאון המפורסם מופת הדור והדרו מו"ה ברוך תאומים-פרענקיל בעל ברוך טעם. — בנעוריו לקח לו לאשה את בת נגיד ושוע ר' יהודה פרנס מווישניצא שהיה מנהיג המדינה דגליל קראקא, אשר אביו ר' ברוך פרנס היה חתנו של הגאון מו"ה יצחק סג"ל לנדא אבד"ק קראקא (ראה מ"ש אודותיו בתולדות זקני הגאון מו"ה יצחק הלוי איש הורוויץ אבד"ק אה"ו עמוד קכ"ב). בשנת תקל"ח, כי נח נפשיה דרב האי גאון מופת הדור מו"ה נפתלי הירץ לנדא (מרגליות) אבד"ק ווישניצא (ראה מ"ש אודותיו בתולדות זקני הנזכר עמוד קי"ז), אז חותנו אשר היה ראש ומנהיג העיר והמדינה ומתקיפי העיר, השיבו על כסא הרבנות בווישניצא בטרם מלאו לו

לתולדות הקהילות בפולין

י"ט שנים. אך הרבה מגדולי חכמי העיר ההיא נתקנאו בו ויצאו לריב עמו ושלחו וקראו להגאון מו"ה אלעזר קאליר בעל אור חדש, ונתנו את כתר הרבנות עלי ראשו. וזו כוונת בעל אור חדש בספרו חקר הלכה (סי' י"ד) שכתב, כי "בסוף חורף תקל"ט, בין גאולה לגאולה שלחו אלי אלופי ראשי רוזני קציני מנהיגים דעיר ווישניצא, וקבלו אותי "לאב"ד ברצה". איזה ירחים שמשו שניהם יחד בעיר ווישניצא. אח"כ עזב הגאון בעל אור חדש את העיר ההיא וחזר לו לעירו, והגאון מו"ה ברוך פרענקיל נשאר לאב"ד בעיר ההיא באין מפריע. משם יצא טיבו בעולם היהדות לגאון ולתפארת כי הוא מרבני גדולי הדור. ערך שנת תק"ס נתנו עיני וראשי העדה דעיר לייפניק את עיניהם בו, ושימו אותו אלוף לראשם. שמה נהג את ישיבתו ברמה והרביץ תורה ברבים, ובחורי חמד היו עוטרם את שלחנו הטהור אשר הרבה מהם היו אח"כ למאורות לבית ישראל. ונה נפשיה דרב האי גאון ושר התורה ביום ז' תמוז שנת תקפ"ח, ושם חלקת מחוקק ספון. והוא שלש פעמים נשא אשה. כאמור אשת נעוריו היתה בת הפרנס ר' יהודה מעיר ווישניצא. אחרי מותה לקח לו לאשה את בת ר' יהודה ליב הלוי מעיר ליסא, ותמת גם היא בלייפניק בשנת תקס"ט לפ"ק. אחריה נשא אשה, אלמנה מכהן מיוחס אשת הנגיד ר' משה הכהן ראפפורט מבראדי (ראה מ"ש עליו בספרי "כתבי הגאונים" דף ל"ד), והיא בת לוי למשפחת הורוויץ, בת הגאון התריף מו"ה צבי יהושע הלוי איש הורוויץ אבד"ק טריביטש, בנו של הגאון הקדוש מו"ה שמואל שמעלקא הלוי אבד"ק ניקאלשפורג והמדינה.

בנו השני (של הגאון מו"ה יוסף תאומים מלובלין) היה הגאון המפורסם מו"ה אריה ליב תאומים, מח"ס שו"ת גור אריה יהודה (זאלקווא תקפ"ז) אילת אהבים הי' על מס' הש"ס (שם תקס"ב) ויעלת חן עה"ת (שם תקס"ב). בילדותו, בהיותו בן חמש עשרה שנה, נתמנה לאבד"ק ליזענסק, בעת אשר היה דר שמה וה"צ מו"ה אלימלך בעל נועם אלימלך זצ"ל. אולם שני הת"ת האלו לא היו נוחים זה את זה, כי דרכי החסידות, היא שיטת הבעש"ט, לא ישרו בעיניו. בעבור זה יצא לריב עמו בכל עת ובכל שעה. כאשר מתה עליו אשתו אשת נעוריו, ונשא אשה אחרת את מיכלי בת העשיר המפורסם ר' שמואל ביק מבראדי, והיא היתה גרושה מאישה הראשון בעל נעוריה הוא זקני הגאון האדיר רבנו משולם איגרא זצ"ל (ראה בספרי "כתבי הגאונים" דף נ"ב), אז עזב הוא את עיר ליזענסק וכל המונה ואת כס הרבנות אשר היה לו שמה, וקבע דירתו בעיר ואם בישראל מלאה חכמים וסופרים מקום תורה שאין כמותה, עיר בראדי המעטירה, וישב שם באהלה של תורה באין מפריע, כי חותנו הגביר העניק לו מכל טוב, ועליו היה די מחסורו אשר יחסר לו, והיה מן גדולי חכמי העיר ההיא, ונחשב בין רבני גדולי הדור. וכי נח נפשיה דרב מאיר הוא הגאון המפורסם מו"ה מאיר קריסטיגפוליר אבד"ק בראדי מת"ס "יד המאיר" בשנת תקע"ה, אז מנהיגי וראשי העדה נתנו את כתר הרבנות של עיר בראדי המעטירה על ראשו ונתקבל לאבד"ק בראדי והגליל, לשמחת לב כל אנשי העיר ההיא. ערך שנת תקפ"ז אישתקל מילוליה וניטל ממנו כת הדיבור ונעשה אלם. אז נמנו וגמרו מנהלי וראשי העדה לתת את כתר הרבנות של עיר בראדי על ראש הגאון מו"ה אלעזר סג"ל לנדא בעל יד המלך (בן בנו של הגאון בעל נודע ביהודה) אשר היה ג"כ מגדולי חכמי העיר ההיא, וגמרו לבלתי להודיע זאת להרב הזקן שלא תהיה לו חלישת דעת מזה. כאשר דרש הגאון מו"ה אלעזר סג"ל לנדא את דרשתו הראשונה בבית הכנסת בעיר בראדי בתור רב ואב"ד מצא חן בעיני כל שומעיו, כי מדברתו היה נעים והוצק חן בשפתותיו. בתוך הנאספים הבאים לשמוע את דרשתו היה ג"כ

הרב הגאון מו"ה יחיאל מיכל קריסטינופולר (בנו של הגאון מו"ה מאיר בעל יד המאיר) אשר היה עדיין צעיר לימים ורך בשנים (הוא נתמנה אחריו לאבד"ק בראדי), וכאשר שאלו אותו אודות הרב החדש אם דבריו הפיקו ג"כ נועם וזן בעיניו כמו אצל שאר השומעים, אז השיב להם בנועם מליצתו בדברים האלה: כעת יש לנו רב ואב"ד במלא מאבן המלא אשר צריך להיות לרב ואב"ד בקהלה גדולה כזו. הלא הרב הזקן שלנו הוא גאון גדול בתורה ואחד מגדולי הדור, אך חסר לו כח הדיבור כי אדם הוא, ועתה אצל הרב החדש מה שחסר להרב הזקן נמצא אתו, כי יש לו פה מפיק מרגליות אשר הוצק חן בשפתותיו ומדברתו נאה, א"כ שנים כאחד הם רב שלם בכל המדות שמנו חכמים באב"ד. ובוזה רמז להם כי הרב החדש אין כחו גדול כ"כ בתורה ובהליכות התלמוד, בחריפות ובבקיאות כמו הרב הזקן, רק קולו ודיבורו נעים. כשלש שנים שימש הג"מ אלעזר סג"ל לגדא ברבנות בעיר בראדי, ובשנת תק"ץ, בעת אשר שררה המגפה היא מחלת חולי-הרע בארץ, דבקה המחלה האיומה גם בו, ונח נפשיה דרב אלעזר ביום י"א לחודש תמוז שנת תק"ץ. כמובן נתנו לו כל אנשי העיר ההיא את כבודו האחרון, וכל העם מקצה אנשים ונשים וטף הלכו ללותו לבית עולמו. כאשר נשאו את מטתו ועברו את הרחוב אשר הרב הזקן הגאון מו"ה אריה ליב תאומים היה דר שם, והביט בעד החלון וראה את המון האנשים אשר הלכו אחרי מטתו של מת אחד, שאל בתמהון את המשרתת שלו מי הוא המת? והיא אשר לא ידעה כי העלימו הדבר ממנו כי נתקבל רב אחר במקומו, השיבה בתם לבבה: הלא הרב האב"ד שלנו נח נפשו. מיד הבין כי ראשי ומנהיגי העיר קבלו להם רב ואב"ד אחר במקומו בלי ידיעתו, ויתעצב אל לבו, ומיד חלה את חליו אשר מת בה, ויגוע ויאסף אל עמיו בחודש אלול שנת תק"ץ בעיר בראדי ושם חלקת מחוקק ספון.

בנו השלישי (של הג"מ יוסף תאומים) היה הרה"ג מו"ה שמואל תאומים. בשחרותו היה דיין ומו"ץ בעיר גלוגא רבתי, וביום י"א לחודש תמוז שנת תקי"ט חתום שם בתוך בי דינא רבה. אח"כ נתמנה לאבד"ק לובזענץ. בשנת תקמ"ג הסכים שם ע"ס תהלות יעקב, באור על ס' תהלים להרה"ג ר' יעקב א"ש פייבוש אבד"ק זליטווע (האמבורג תקמ"ד). בשנת תקמ"ד היה לו ריב ומדון עם איש אחד אשר חלק על הוראותיו, ואז ביקש מאת הגאון מו"ה צבי הירש אבד"ק ברלין שיעמוד לימינו, כמבואר במכתבו הנדפס בספר יכבד אב (סי' רכ"ב), והוא אבי הרה"ג מו"ה אריה יהודה ליב תאומים אשר בשחרותו היתה דירתו בעיר ליסא, ובשנת תקמ"ה היה עוד דר שם. משם נתקבל זה האחרון לאבד"ק העלישווא, וימת שם ביום י"ד לחודש אדר שני (פורים) שנת תקנ"ד. תשובה אליו נדפסה בשו"ת נודע ביהודה תניינא חיו"ד (סי' ק"ל). ולו שלשה בנים (א) הרב הדיין מו"ה יהושע פייביל תאומים, דיין ומו"ץ בעיר קאלמאר, אשר תשובות אליו נדפסו בשו"ת רעק"א ח"א (סי' קנ"ג) ובח"ב (סי' צ"ו, קכ"ט). (ב) הרב הגדול מו"ה יעקב תאומים אבד"ק צעמפלין מן שנת תקע"ה עד יום פקודתו היא שנת תרי"ל לפ"ק. (ג) הרב הדיין ר' יוסף דוד האלישויער. נולד בליסא בשנת תקמ"ה. בשנת תקס"ט קבע דירתו בעיר אסטראווא, ובשנת תקצ"ג נתמנה שם לדיין ומו"ץ, וימת שם בשנת תרכ"ב.

בנו הרביעי (של הג"מ יוסף תאומים מלובלין) היה ה"ר יעקב תאומים מעיר טיסמניץ ומנ"כ בעיר פאדהייץ, ועל שם עירו היה נקרא בשם ר' יעקל טיסמניצר. אשתו חיה היתה בת ר' שלמה מפאדהייץ, שמתה שמה ביום כ"ו טבת תק"ע לפ"ק (וראה מ"ש בזה בירחון רבני "אוצר החיים", שנה שמינית עמוד קנ"ו ע"ש). כל אלה בית יוסף הוא הגאון מו"ה יוסף תאומים אשר בסוף ימיו היה ראב"ד בעיר לובלין.

לתולדות הקהילות בפולין

המפורסם מו"ה דוב בעריש הכהן, אשר אביו הרב הגדול מו"ה יצחק כ"ץ, היה בנו של הרב הגאון מו"ה משה כ"ץ בן הרב בעל הש"ך¹⁸. הרבה משפחות חשובות ונכבדות ומיוחסות היו בעיר אפטא, כמו משפחות: קלמנקש, פרענקיל, פרץ, אשר הם נקראים על שם הנגיד הקצין ר' פרץ מאפטא, והוא אבי משפחה הנכבדה "פרץ" במדינת פולין עד היום (וראה מ"ש אודותה בתולדה השני' לתולדות משפחת הורוויץ עמוד קסה), שפירא, ואבי משפחת שפירא 18 הרב הגאון מו"ה משה כ"ץ בנו של רבנו בעל הש"ך זצ"ל, היה עוד נער בצאת ישראל בגולה מעיר ווילנא בשנת תט"ו לפ"ק. יחד עם אביו ואמו היה נע ונד בארץ עד אשר מצאו מנוחה בעיר העלישויה אשר במדינת מעהרין. כנודע נתמנה הגאון בעל הש"ך שמה לאב"ד, ונה נפשיה דרבנו בעל הש"ך בשנת תכ"ג, בהיותו בן מ"ב שנים, ושם חלקת מחוקק ספון. כמנהג הימים ההם שידך אביו אותו, בהיותו עוד נער, עם בת הרב הגאון מוהר"מ [מו"ה מנחם מענדיל] מרגליות אשר היה עשיר, וחתן הגאון המופלג בדורו מו"ה יעקב אליהו. וזה האחרון שמש ברבנות בערי שאריגראד, בוטשאטש, טיסמניץ וזלאטשוב בזה אחר זה, ושם מנ"כ. החתן והכלה אשר היו עוד ילדים קטנים לא ראו זה את זה עד קודם החופה, וגם הנשים אמותיהם של החתן והכלה ג"כ לא ראו אותם ואת עצמן עד הנשואין. וכאשר הגיעה עת דודים, זמן הנשואין, כבר לא היה הגאון בעל הש"ך בין החיים, ונסעה אמו עמו על הנשואין לבית הכלה. אשת הג' מהר"ם מרגליות, אם הכלה, בראותה את החתן פעם ראשונה, לא מצא חן בעיניה, ולא נתרצתה להעמיד את החופה ולעשות הנשואין. אשת הגאון בעל הש"ך כאשר הרגישה זאת, באחה לפני הגאון מו"ה יעקב אליהו, אבי אם הכלה, ואמרה לו הדברים האלו: בעלי הגאון המנוח עשה את השידוך עם כ"ת באשר הכיר אותו לרב וגאון בהליכות התלמוד על ידי התשובות אשר היו לכם בהלכה עמו, ועתה אני רואה כי בתו מסרבת לקיים השידוך ורוצה לנתק את מוסרות האהבה, אם גם כ"ת מסכים לזה הנני נכונה לחזור לביתי עם בני החתן. הגאון מו"ה יעקב אליהו, כאשר שמע זאת, אמר לה: איך אשא פני מחותני הגאון בעל הש"ך בעלמא דקשוט? והוכיח את בתו אשת מהר"ם מרגליות על זאת, וצוה לה להכניס את בתה לחופה עם החתן הלזה. ובכן נשאו זה את זה בחופה וקידושין כדת משה וישראל. אולם זוגם לא עלה יפה, כי אחרי אשר הולידה לו שני בנים נשתטתה ולא היה יכול לדור עמה (ראה במגילת יוחסין אשר כתב הגאון מו"ה שלמה יצחק היילפרין אבד"ק טרניפול, ונדפס בזמננו אלה בס' שלומי אמוני ישראל ח"ב עמוד מ"ה). — בשחרותו היה הג"מ משה כ"ץ דר בעיר קאליש אשר במדינת פולניא הגדולה, שם למד בצוותא חדא עם הרב הדרשן ר' אבי עזרי המכונה זעליג מרגליות מח"ס כסף נבחר דרשות עה"ת (אמ"ד תע"ב), בן ה"ר יצחק מרגליות (כנראה היה הוא קרוב וש"ב של אשת משה בת מהר"ם מרגליות) ועם הרב הדרשן ר' יחיאל מיכל ב"ר אריה ליב סג"ל מח"ס שערי שמים (דרושים, פרג תל"ח) ועם ה"ר עזריאל, ועם האלוף המרומם ר' אליקים מקאליש (ראה כל זאת בהקדמת ספר חבורי לקוטים להר"ר אבי עזרי זעליג ב"ר יצחק אייזיק מרגליות, חי' גפ"ת וקצת שו"ת). — מבין עשרים שנה ומעלה הרביץ תורה ברבים בעיר פאדהייץ, אשר היתה בעת ההיא קהלה גדולה וחשובה מלאה חכמים וסופרים. בשנת תל"ב, כאשר התפרצו התוגרים במדינת פודוליא ועשו שמות בארץ, ובשנת תל"ג כאשר לכדו את העיר סאטנוב הוליקו משם שנים עשר יהודים שבי, והשאר הרגו בחרב, וכן בשנת תל"ו כאשר נחרבה ג"כ העיר פאדהייץ

אשר בעיר אפטא הי' ה"ר נתן נטע שפירא אשר אביו הגאון המקובל מו"ה שלמה שפירא אבד"ק סאטנוב הי' בנו של הגאון המפורסם מו"ה נתן נטע שפירא ר"מ בקראקא. ושם אשת נתן נטע רעכיש בת האלוף ה"ר יחזקאל סג"ל לגדא, דיין הקהילה בעיר אפטא. ועל שם העיר הזאת הי' בקרא בשם ר' נטעל אפטער (ראה

על ידם, אז הספיק הג"מ משה כ"ץ בעוד מועד להמלט משם ולהציל את נפשו, ובא לו עירה פפד"א אשר בארץ אשכנז וישב שם. בשנת תל"ז הדפיס שם את ספר נקודות הכסף אשר השאיר אחריו ברכה אביו הגאון בעל הש"ך, והוא הוסיף מדיליה איזה חדושים בתוך דברי אביו, והמה נדפסים בכל הוצאות הש"ע יו"ד עד היום. וימת משה בטרם מלאו לו שלשים שנה, בשנת ת"מ בערך.

כאשר אשת געוריו נשתתית ויקח לו משה אשה אחרת, את נכדת הגאון מו"ה מאיר וואהל אב"ד דק"ק בריסק דליטא, והיא ילדה לו את הרה"ג מו"ה יצחק כ"ץ, אשר נהגדל ונתחנך אצל אביו חורגו הגאון מו"ה משה אבד"ק מינסק (כי אמו נשאת לו אחרי מות בעלה) והוא האציל מחכמתו עליו. בשנת תנ"ו נאסף משה רבו ובעל אמו אל עמיו. מני אז היה נע ונד בארץ עד אשר בא לעיר ניקאלשפורג אשר במדינת מעהרין, במקום אשר שמש שם ברבנות הגאון מו"ה דוד אופענהיים, ומצא חן בעיניו ולמד שם בישיבתו. אח"כ נשא אשה את בתו היחידה של הרה"ג מו"ה משה סג"ל איטינגא אבד"ק זבאריו הסמוכה לטרניפול, בנו של הקצין ר' (אשר) לעמיל סג"ל איטינגא, מגדולי ונכבדי עיר ווינא, וזה האחרון היה בנו של הרב המופלג בתורה ובחסידות ר' מרדכי מודיל סג"ל מאיטינגין, בן הגאון הגדול מו"ה אליהו סג"ל מאיטינגין. — הספר גבורות אנשים שחיבר זקינו בעל הש"ך, אשר היה נמצא אצלו בכתובים, הדפיס הוא בעיר דעסוא בשנת תנ"ז, ובסוף הקדמתו חתם עצמו בשמו ובשם אביו ושם זקינו ושם חותנו "יצחק בהרב הגדול כמוהר"ר משה כ"ץ ז"ל, בן הגאון הגדול כמוהר"ר שבתי בעל שפתי כהן, וחתן הרב המובהק כמוהר"ר משה סג"ל ז"ל בן הקצין כמוהר"ר לעמיל אטינגער מווינא ז"ל". גם הוא הסכים על הדפסת ספר פועל צדק (יעסניץ ת"ס) שחיבר זקינו הגאון בעל הש"ך, וחתם עצמו שם "יצחק בן המאה"ג מ' משה כ"ץ בן הרב הש"ך, גין זנכד להגאון מ' מאיר ז"ל בן הקצין הטפסר שאול וואלש מבריסק דליטא". ונה נפשיה דרב יצחק כ"ץ בעיר רישא. וזה נוסח מצבתו שם, אשר נשארו לנו היום רק הטורים הראשונים:

"כהן צדק אשר לקח... לעולמו, ה"ה האלוף בתורה

ובחסידות מו"ה יצחק בהרב הגאון מוה"ר משה

בהרב מו"ה שבתי כ"ץ בעל המחבר שפתי כהן"

יצחק זכה לדור ישרים יבורך, בנים ובני בנים גדולים בתורה יושבי על מדין בקהלות שונות, ומהם רבני גדולי הדור ומחברי ספרים בתלכה עד ימינו אלה. ואלה תולדות יצחק כ"ץ: בנו היה הרב הגאון המפורסם מוהר"ר דוב בער זצ"ל מגיד משרים דק"ק אפטא (לשון הרב הגאון מו"ה אהרן בעל הגהות מנחת אהרן על ספר הארוך מש"ך בהקדמתו שם), אשר באוצרו היה נמצא הספר הארוך מש"ך על טור יו"ד, והוא נתנו ליד ש"ב הג"מ אהרן אבד"ק דעסא (ראה מ"ש אודותיו בירחון רבני "אוצר החיים", שנה ששית עמוד קפ"ח סי' ו') להדפיס אותו, וזה האחרון הדפיסו בהגהותיו "מנחת אהרן" (ברלין תקכ"ז). ושם אשת הג"מ דובעריש, פיגא בת הנגיד ר' אברהם אבלי, נכדו של הגאון מו"ה יחזקאל הלוי אבד"ק קראטשין (ראה בהקדמת ס' שו"ת כתר כהונה), אשר אביו הגאון מו"ה מאיר הלוי אבד"ק זאמושטש

לתולדות הקהילות בפולין

בס' מעלות היוחסין, ובמגה"י הנדפסה בראש ס' עורה שחר). — ובת ה"ר נטעל אפטער היתה אשת ר' וואלף טובי מדינה מאפטא. ולנדא. זו האחרונה היתה משפחה גדולה וחשובה עד מאד ומתקיפי העיר, אשר העמידה אנשים מצוינים ונכבדים, מהם רבנים גדולי וגאוני הדור ואנשי השם. הראשון מן המשפחה הנכבדה

היה בנו של הגאון מו"ה משה הלוי אבד"ק מינסק (ראה מ"ש בספרי "כתבי הגאונים" עמוד ק"מ סי' ג'). הג"מ דוב בעריש כ"ץ היה חריף עצום בהליכות התלמוד ובנעוריו למד בישיבת הגאון מו"ה יונתן אייבשיץ אבד"ק אה"ו, ובימי חורפו התוכח ג"כ בהלכה עם דודי זקני הגאון יעב"ץ, כמבואר בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' י"ב). כאמור היה מגיד מישרים בעיר אפטא ושם שקעה שמשו שלא בעונתה ונפטר בחצי ימיו. סנסן אחד מחדושי הדפוס בנו הגאון מו"ה אברהם כ"ץ בספרו שו"ת כתר כהונה (סי' ע"ט). ולו שני בנים גדולים רבנים סמוכים מגדולי הדור. בנו הראשון היה הרב הגאון המפורסם מו"ה יצחק כ"ץ אבד"ק סטאבניץ. בהיותו אב"ד שם הסכים ביום ד' כ"ב לחודש אייר שנת תקכ"ו ע"ס גנת ורדים שחיבר הגאון בעל פרי מגדים (פפד"א תקט"ז), וכן על ספר הארוך מש"ך (ברלין תקכ"ז), ותשובה אליו נדפסת בשו"ת גבעת פנחס להרה"ג מוה"ר פנחס הלוי הורוויץ (סי' מ"ד). ובר"ח חשון שנת תקל"ד נתמנה שוב לאבד"ק פינטשוב, אך לא ישב על כסא שם רק שבועות אחדים, כי פגעה בו מדת הדין ונפטר שם בקוצר שנים ביום א' כ"ה לחודש שבט שנת תקל"ד, ושם מנ"כ. וכי נח נפשיה דרב יצחק נתחמם עליו בהספידו הגאון מו"ה אריה ליב אבד"ק הנובר והמדינה, שעשה מספד גדול וכבד על שבעה נרות ישראל שכבו בזמן אחד, ובתוכם "תפארת החכמה שארי הרב המאוה"ג מוה"ר בעריש הלוי ז"ל שהיה אבד"ק טשעכנאוויץ (הוא בנו של הג"מ יהושע הלוי אשר דברתי אודותיו בספרי "כתבי הגאונים" עמוד ח'), והרב המאוה"ג מוה"ר ישיעיה יפה ז"ל ראש ב"ד דק"ק האמבורג, ושארי הרב המאוה"ג המפורסם מו"ה יצחק הכהן שהיה אבד"ק פינטשוב ושארי ב"ג הרב המאור הגדול המפורסם מו"ה יעקב ז"ל ובני המופלג ז"ל שנהרג בעו"ה. ועוד שלשה רבנים אשר אין רשומם עוד ניכר, והוא נמצא עוד בכתובים חתום באוצרותי.

להגאון מו"ה יצחק כ"ץ היה לו בן ובת. בתו מאליע היתה אשת נעוריו של ר' משה פיאסקער (?). אחרי מות משה, לקח אותה הרה"ג מו"ה יצחק מייזעלס אבד"ק קאמניץ (במדינת פולניא) בעל חוסן ישועות לו לאשה אחרי מות אשת נעוריו, והיא ילדה לו את הרב הגאון מו"ה דובעריש מייזעלס אבד"ק קראקא ווארשא. — ובנו היה הרה"ג מו"ה זאב וואלף ראפאפורט אשר בשחרותו היה אבד"ק שטעקטשין המוזכר בשו"ת ברית אברהם (חאה"ע סי' צ"ג). ובשנת תקע"ג נתמנה שוב לאבד"ק פינטשוב ושמש שם ברבנות עד יום פקודתו יום ח' לחודש תשרי שנת תקצ"ג.

בנו השני (של הג"מ דובעריש כ"ץ הנ"ל) היה הגאון המפורסם מו"ה אברהם אבלי הכהן ראפאפורט מח"ס שו"ת כתר כהונה (זאלקווא תקס"ה). בשחרותו שמש ברבנות בעיר ראקוב, ואחרי נסיעת אחיו הגאון מו"ה יצחק מעיר סטאבניץ לשבת על כס הרבנות בעיר פינטשוב, נתמנה הוא על מקום אחיו בעיר סטאבניץ. משם נתקבל שוב לאבד"ק פינטשוב, שם הסכים בשנת תקנ"ה ע"ס מעשה חושב, חדושים על מס' ב"ק ושבועות להרה"ג יוסף נכד בעל ס' תורת חיים (לבוב תקנ"ו) וימת שם אברהם בר"ה שנת תקס"ט, ושם מנ"כ, והניח אחרי בנים ובני בנים יושבי על מדין בקהלות שונות עד ימינו אלה.

הלזו אשר היה דר באפטא, הוא הרב הנגיד וקצין בעל בעמיו ר' בנימין זאב סג"ל לנדא¹⁹.

פעמים היתה אפטא עיר מושב של הרב המדינה שהיה נקרא בשם "אב"ד דגליל קראקא", בחצי השניה למאה הרביעית, בעת אשר שימש ברבנות בעיר קראקא

19 הראשון למשפחת הלוי לנדא אשר היה דר באפטא היה הנגיד ר' בנימין וואלף סג"ל לנדא (דעת קדושים עמוד ק"ד). ולו בן, הוא הרב האלוף דיין בעיר מולדתו אפטא ר' יחזקאל הלוי, אשר לקח לו לאשה את וויטא בת הגאון המפורסם מו"ה יצחק חריף אשר היה בסוף ימיו אבד"ק קראקא, הנודע בשם "ר' איציק שפיצקאפף" (במגילת יוחסין שסידר הרה"ג מו"ה אהרן מירלש אבד"ק וורעשנא מח"ס בית אהרן על דיני ספרים תפילין ומזוזות, ברלין תקפ"ט, הנדפס בזמננו אלה בלי שום סדר ומישור ובשגיאות רבות וגדולות, משמע שאבי אביו של האלוף ר' יחזקאל סג"ל לנדא מאפטא היה ר' צבי הירש סג"ל לנדא אשר לקח לו לאשה את בת הרב הגאון מו"ה אליהו הלוי, ומשער אני כי זה האחרון הוא הג"מ אליהו הלוי איטינגא אבד"ק ווענגראב מח"ס ברית הלוי על תפלת מרע"ה שבראש פרשת ואתחנן, לובלין ת"ח). — להאלוף ר' יחזקאל הלוי לנדא היו לו שלשה בנים גדולים ובת אחת ושמה רעכיש, נשואה להרב המופלג ר' נתן נטע שפירא שהיה נקרא בשם ר' נטעל אפטער, אשר אביו הגאון מו"ה שלמה שפירא היה בנו של הגאון המקובל מו"ה נתן נטע שפירא בעל מגלה עמוקות (ראה מ"ש לעיל הערה 14). — ושלשת בני יחזקאל היו: הראשון הרב הנגיד המפורסם קצין עם, בעל בעמיו ר' צבי הירש סג"ל לנדא הידוע בשם ר' הירש וויטש (ראה מ"ש אודותיו בארוכה בתולדות אא"ו הגאון המפורסם מו"ה יצחק הלוי איש הורוויץ אבד"ק אה"ו, בהערה שם). — השני היה "האלוף התורני המופלא ומופלג הראש ומנהיג הרבני מו"ה יוסף וויטש" (לשון המחבר בעל שמנה לחמו עה"ת הוא הרה"ג אשר אנשיל בר' יצחק דרשן ורב בפרעמסלא, דעסא תס"א, בסוף ספרו ח"א), אשר לקח לו לאשה את פריווא בת ר' נתן בן ר' יצחק מפרעמישלא. — השלישי היה הנגיד ר' בנימין וואלף סג"ל לנדא מנהיג המדינה מעיר טארנא, ועל שם העיר התיא היה נקרא בשם ר' וואלף טארנער. כמנהיג המדינה חתום בין מנהיגי הארצות בועד יערסלאב ביום ה' ב' חשוון תע"ח נגד הג"מ שמואל מסלאנים אודות הרבנות דעיר פרעמישלא, וחתום שם "ונאום זאב וואלף לנדא מטארני" (תקע שופר). ולו בן ובנות שתיים: בנו ר' יחזקאל סג"ל לנדא, כמו אביו ג"כ היה מנהיג המדינה בעיר טארנא, והוא אבי ר' בנימין זאב וואלף לנדא מטארנא מנהיג המדינה כמנהיג המדינה מצאנו אותו בשנת תקל"ב בועד המדינה אשר היה בעיר וואידיסלאב (ירחון מברעסלא). — ושתי בנותיו של ר' וואלף טארנער (בן האלוף ר' יחזקאל מאפטא) היו נשואות לאנשי שם. האחת היתה אשת הרב הגאון מו"ה שלום רוקח אבד"ק טיקטין בן הגאון המפורסם מו"ה אלעזר רוקח אבד"ק אמ"ד. — והשניה היתה אשת הנגיד המנהיג המדינה ר' יהושע הלוי מרישא, וימת שם בשנת תקי"א (ראה מ"ש אודותיו בספרי "כתבי הגאונים" עמוד מ"ו). והנה ראיתי בהקדמת ספר סמיכת משה על סוגיות הש"ס להרה"ג צבי יהושע הלוי הורוויץ אבד"ק טארני (פרעמישלא תרמ"ז) שכתב שר' יהושע הנזכר היה חתן הרב הגדול מו"ה יצחק כ"ץ בן הג"מ משה כ"ץ ובן בנו של הש"ך. ואולי פעמיים נשא אשה, ואחרי מות אשת נעוריו בת ר' וואלף טורנער לקח את בת יצחק לו לאשה. ויצחק בא לגור בעיר רישא אצל בתו וחתנו, ושמה מת ונקבר.

לתולדות הקהילות בפולין

הגאון מו"ה משולם פייביש (רבו של הב"ח), מצאנו רב אחר שהיה אב"ד בגליל קראקא, והוא הגאון מו"ה משה אשר גם לפניו הציע הגאון מהר"ם מלובלין את שאלתו הנדפסה בתשובותיו (בסי' פ"ח) ומזכירו בשם "הגאון המופלא מו"ה משה האב"ד דגליל קראקא". בעת ההיא לא היה האבד"ק קראקא הרב הכולל על המדינה כולה, רק ה' אבד"ק קראקא בלבד, ורב המדינה דהיינו על ערי הגליל היה בעת ההיא הגאון מו"ה משה. אם הוא שמש ג"כ ברבנות שם או לא, לא אוכל לברר כעת. הקרע אשר נעשה בין ערי הגליל ובין עיר הבירה קראקא, כי כל אחת היה לה רב מיוחד, לא נתאחה עד שנת ת"ד לפ"ק, כי בשנה ההיא, כאשר נתקבל הגאון בעל תוס' יו"ט לאב"ד בעיר קראקא, אז נתאחדו שוב ערי הגליל עם העיר קראקא, ושמו להם רב אחד הוא הגאון בעל תוס' יו"ט, אשר היה אבד"ק קראקא והגליל כולו, דהיינו רב המדינה גם כן של מדינת פולין הקטנה. ושלשה ראשי העדה מקראקא ושלשה ראשי הגליל בחרו את הגאון בעל תוס' יו"ט להיות אבד"ק קראקא והגליל. וזה כוונת הגאון בעל תוס' יו"ט בספרו מגילת איבה שכתב שם "בו ביום (ב' דר"ח אדר שנת ת"ד) חזרה העטרה ליושנה להיות אב"ד ור"מ בקהלה קדושה הגדולה קראקא עם הגליל שלה ועל כל סביבותיה".

פעם שנית נתפרדה שוב החבילה ונפרדו ערי הגליל מעיר קראקא הבירה ושמו להם אלוף מיוחד בתור "אב"ד דגליל קראקא", אשר איתן מושבו היה ג"כ בעיר אפטא, בהיותה הקהילה היותר גדולה והיותר חשובה מכל ערי הגליל. וזה היה בעת אשר נתקבל הגאון מו"ה אריה ליב (בנו חורגו של הגאון בעל הטורי זהב, ובן בנו של רבנו בעל הב"ח) לאבד"ק קראקא, אשר שימש שם ברבנות מאמצע שנת תנ"ו עד סוף שנת ת"ס לפ"ק, אז ערי הגליל לא קיבלו את מרותו, ויפרדו מעיר הבירה קראקא, ושמו להם רב אחר אשר "אב"ד דגליל קראקא" היה בקרא, והוא זקני הגאון מו"ה שאול, בנו של רבנו הגדול מו"ה אברהם יהושע העשיל אבד"ק קראקא²⁰, והקרע (אשר נעשה בעת שהי' הרה"ג מוהר"ר ארי' ליב הנזכר אבד"ק קראקא), לא נתאחה שוב עד שנת תס"א, כי אז נתמנה הגאון מו"ה שאול

20 ראיתי במגילת יוחסין שסידר הגאון הגדול בדורו מו"ה שלמה יצחק היילפרין אבד"ק טרניפול (ונדפס בזמננו אלה בשלומי אמוני ישראל ח"ב סי' כ"ו) שכתב, כי אחרי מות הגאון מו"ה גפתלי כ"ץ אבד"ק לובלין, ותנשא אשתו דינה, בת הנגיד ר' יהודה וואהל בן הקצין המפורסם שר וגדול היהודים ר' שאול וואהל מבריסק דליטא, להגאון רבנו אברהם יהושע העשיל הידוע בשם רבי ר' העשיל שהיה בעת ההיא עוד ר"מ בלובלין, והיא ילדה לו שני בנים ושתי בנות: את הנגיד מו' בעריש פרנס דד"א בק' קראקא, ואת הגאון מו"ה שאול אבד"ק קראקא. והבנות היו, האחת הרבנית מרת גרינא, והשניה הרבנית מרת העסי' אשר נולדה אחר פטירת הגאון מו"ה העשיל, והיא היתה רבנית בק' חעלם, עכ"ל. ואנן מאי נענה אחריו פלגינן דבוריה, רק בנו הגאון מו"ה שאול ילדה לו אשתו השניה מרת דינה, ונקרא ע"ש זקניה ר' שאול וואהל מבריסק, אבל בנו הראשון ר' יששכר בעריש פרנס הועד דד"א בקראקא, ע"כ צ"ל כי אותו ילדה לו אשת נעוריו בת ר' משה ר' ליזרש מבריסק, יען הגאון מו"ה גפתלי כ"ץ אבד"ק

לאבד"ק קראקא, אז חזרה העטרה ליושנה והתאחדו שוב ערי המדינה עם עיר הבירה קראקא, ורב אחד בראשם, הוא הגר"ש אשר שימש ברבנות לא רק בעיר קראקא בלבד, אלא אף בתור רב המדינה, דהיינו על כל מדינת פולין הקטנה. פעם

אוצר החכמה

לובלין נתבקש בישיבה של מעלה בשנת ת"י בלובלין, ואף אם פשטה אשתו את בגדי אלמנותה מעליה ובאותה שנה היתה לאשה לרבנו רבי ר' העשיל, א"כ הפרנס ר' יששכר בעריש נולד בשנת ת"א, והלא בשנת תל"ז מצאנו אותו יושב בראש מנהיגי הועד דד"א בהסכימם על הדפסת התנ"ך בהעתקת אשכנזית באמ"ד, וכן עוד קודם לזה בשנת תל"ב כבר ישב בראש פרנסי הועד של ארבע הארצות, ואיך יעלה על הדעת לומר, כי אברך בן כ"א שנים יהיה ראש מנהיגי הועד דד"א ויושב וחותם בראש כולם, אתמדה! ועוד. בשנת תמ"ט היה בנו הגאון מו"ה יצחק אבד"ק ברעזאן, והסכים שם ע"ס צנצנת מגחם באור מאמרים תמוהים בדרך חורפא להרה"ג מו"ה מענדל תלמיד רבינו ר' העשיל (ברלין ת"פ), ובטח היה בעת ההיא לכל הפחות בן כ"ה שנים, ונולד בשנת תכ"ד לפ"ק, א"כ אביו הפרנס ר' יששכר בעריש היה בן י"ג שנה בנולד לו בנו הג"מ יצחק, וזה רחוק מן השכל ואין הדעת סובלתו וקשה להאמין. ע"כ משער אני כי ה"ר יששכר בעריש מקראקא נולד לו מאשתו הראשונה בת הקצין ר' משה ר' ליורש מבריסק.

אוצר החכמה

ואודות שתי בנותיו הלא הודיע לנו כי בתו העסי' היתה רבנית בק' חעלם, דהיינו אשת הגאון מו"ה מאיר היילפרין אשר שמש ברבנות בערי חעלם, אפטא, ובסוף ימיו בעיר לובלין, ויבואר אודותיו במקומו. אך מי היה בעלה של הרבנית גרונא כי נדע, ותולדות בניה זורעה אחריה לא הודיע לנו. אולם אחר החיפוש מצאתי מי היה בעלה זורעה אחריה. ודבר זה לאו בפירוש איתמר רק מכללא איתמר, כי בהקדמת ספר מנחת זכרון על מס' עירובין להרב מוהר"ר וואלף בער שיף מזאמושטש (קראקא תרנ"ד) כתוב, כי לרבנו רבי ר' העשיל היה לו חתן אחד הרב ר' שמשון הכהן אבי הרב החסיד מו"ה אהרן צבי הכהן חותן הה"צ מו"ה יואל בעל שם מזאמושטש, ע"כ. גם הרב הגאון מו"ה אברהם הכהן מזאמושטש בהקדמת ספרו שו"ת בית אברהם (ברלין תקנ"ג) כותב, כי אמו "הגבירה המפורסמת מרת בלומא, בת הארוך בדורו הרב החסיד המפורסם ה"ה מוהר"ר צבי כ"ץ ז"ל שהיה נאמן ב"י דד"א יצ"ו, בת בתו של זקני הגאון המפורסם ממזרח שמש עד מבואו רבן של כל בני הגולה מוהר"ר העשיל ז"ל מקראקא". וכן איתא ג"כ בשער ספר אסיפת הכהן על התורה (אמ"ד תצ"ב) שחיבר ה"ר משה יהושע העשיל הכהן, שאביו ה"ר אהרן צבי הירש הכהן מקראקא, היה נכד להגאון רבי ר' העשיל אבד"ק קראקא וצ"ל. ובשער השני הנדבק על דף השער הוסיף לאמר "נכד לה"ה המפורסם שלשלת היוחסין כמוהר"ר שאול וואל". ואם אביו ה"ר צבי הירש הכהן היה נכד הגאון רבי ר' העשיל מקראקא ונכד הנגיד שר וגדול ליהודים ר' שאול ואהל מבריסק, ע"כ צ"ל כי אמו היתה הרבנית גרונא בת רבנו ר' העשיל אשר ילדה לו אשתו השניה דינה בת ר' יהודה וואהל בן ר' שאול וואהל, ובכן היה נכד הגאון מו"ה העשיל ונכד הגביר ר' שאול וואהל. ובוה תבין ג"כ מה שהגאון מו"ה אברהם הכהן מזאמושטש קורא בספרו בית אברהם להגאון מהר"ם פאדואה בשם "זקני", יען זקינו הנאמן דב"י מו"ה אהרן צבי הכהן היה בנה של הרבנית גרונא בת רבנו רבי ר' העשיל שילדה אותה לו אשתו השניה מרת דינה נכד ה"ר שאול וואהל נכד מהר"ם מפאדואה. — ודע כי הרב החסיד ארוך בדורו ר' אהרן צבי הכהן היה יליד עיר קראקא ונשא אשה מעיר זאמושטש, ושם היה נקרא

לתולדות הקהילות בפולין

שלישית מצאנו שוב כי נתפרדה החבילה ונפרדו ערי הגליל מעיר הבירה קראקא, וזה היה בראשית המאה הששית לאלף הששי (ראה בספרי "כתבי הגאונים" עמוד ע"ג אות ג' ע"ש. ומ"ש להלאה בתוך הערה 24 אצל הגאון יצחק יוסף תאומים).

בשם "ר' הירש ר' מענדלש", בטח ע"ש חותנו אשר היה שמו מענדל. שמה נחל כבוד מאנשי העיר והיא ונעשה נאמן דבית ישראל בועד הארצות (ראה כל זאת בהקדמת ספר "אסיפת הכהן" הנ"ל).

מתולדות ה"ר אהרן צבי הכהן ידענו כי שלשה בנים גדולים ובנות שתיים היו לו, ואלו הם: בנו האחד היה הרה"ג משה הכהן מתלמידי הגאון מו"ה אברהם ברודא וצ"ל, חיבר ספר "אסיפת הכהן", פשטים עה"ת (אמ"ד תצ"ב), והוא אבי ה"ר יהושע העשיל הכהן אשר איזה חדושים נדפסו ממנו בספרו של אביו הנזכר. — בנו השני היה הרב הגדול ר' יצחק יהושע העשיל הכהן, אשר גם ממנו נדפסו איזה חדושים בהלכה בספרו של אחיו הנזכר. — בנו השלישי היה הרב הגדול ר' נתן בטע הכהן, אשר גם ממנו הובאו איזה חדושים בספרו של אחיו הנזכר. — ושתי בנותיו היו: תאחת מרת בלומא אשת הנגיד ר' יצחק הכהן מזאמושטש בן "הרב המאוה"ג החסיד המנוח מוה"ר אברהם כ"ץ זצ"ל" (לשון בעל בית אברהם בהקדמת ספרו שם). והיא ילדה ליצחק את הרב הגאון החכם הכולל מו"ה אברהם הכהן מזאמושטש, אשר בבחרותו שמש ברבנות שנים אחדות בעיר טארלא, ובהיותו עשיר פרק מעליו את עול הרבנות וחזר ושב לעיר מולדתו זאמושטש, וישב שם עד יום פקודתו. שם חיבר את ספרו שו"ת "בית אברהם" (ברלין תקי"ג). והנה מלבד רוחב ידיעתו בהליכות התלמוד כאחד מרבני הדור, רכש לו ג"כ ידיעה גדולה בחכמות החיצוניות, ההנדסה והחשבון, וידע שפת רומי הישנה, כעדות עצמו בספרו שם (דף פ"ח ע"ד) שכתב "וגם יש לי סעד וסמך מלשון לטיין משמות הנגזרים, ואין כאן מקומו". הסכים ביום ב' ר"ח אב תק"י ע"ס מרכבת המשנה חי' על הרמב"ם (פפד"א תקי"א) שחיבר גיסו הגאון מו"ה שלמה מחעלמא, וגם נמצא ממנו הסכמה על הדפסת הש"ס באמ"ד (תקי"א—תקכ"ד). — והוא פעמיים גשא אשה, אשת נעוריו שיינדיל היתה בת "הרב הנגיד חריף ובקי מו"ה משה מזאמושטש" (אבי הגאון בעל מרכבת המשנה) שהיה נקרא בשם "ר' משה חר"ח" (ר"ת חתן ר' חיים), יען אשתו שפרינצא היתה "בת הרב המובהק המאוה"ג מו"ה חיים סג"ל אבד"ק יאברוב" (לשון חתנו הגאון מו"ה אברהם כ"ץ בהקדמת ספרו שו"ת בית אברהם). להגאון בעל בית אברהם יולד בן והוא הרב הגאון מו"ה יהושע העשיל אבד"ק לאדמיר, הסכים על הדפסת סדר הדורות וקורא להמחבר "בן דודי". — חתנו השני (של ה"ר אהרן צבי הכהן) היה הרב המקובל המפורסם, תהלתו בקהל חסידים לאיש קדוש מו"ה יואל בעל שם מזאמושטש מת"ס מפעלות אלקים (זאלקווא תפ"ב) (בהקדמת ספר מנחת זכרון), אשר אביו הרב ר' אורי היילפרין היה בנו של המקובל הגדול מו"ה יואל ב"ר יצחק היילפרין שהיה נקרא בשם ר' יואל בעל שם (הראשון) מזאמושטש המובא בספר קב הישר סי' ס"ט ע"ש. — ודע כי המקובל ר' יואל בעל שם (השני) מזאמושטש מלבד תורת ד' וחכמת הקבלה אשר היתה בקרבו התנהג ג"כ בחסידות ובפרישות יתירה, ויצא טיבו לפועל ישועות ולאיש מופת, ונהרו אליו אנשים ונשים וטף לקבל ברכתו ולשאול מזור ותרופה למכתם. הוא היה יודע ג"כ איזו שפות, והגה בחכמת הרפואה מספרי חכמי הנוצרים בימיו. בעבור זה לא הוקירו ולא כבדוהו ולא העריצו ולא הקדישו אותו תלמידי וחסידיו הבעש"ט ולא קבלו מרותו בתור בעל שם להיות צדיק לחסידים, אוצר החכמה